ISSN 1995-6134

УДК 343.133

В.О. ГРИНЮК,
канд. юрид. наук, доц., Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ ЯК ФОРМА ЗДІЙСНЕННЯ ПЕРВИННОГО ОБВИНУВАЧЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Ключові слова: *повідомлення про підозру, форма обвинувачення, порядок повідомлення про підозру*

Проводячи аналіз функції обвинувачення у кримінальному процесі можна говорити, що її зміст полягає у формуванні сукупності доказів для повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, формуванні сукупності доказів для складання обвинувального акту, підтриманні державного обвинувачення під час судового розгляду справи, поданні апеляційних і касаційних скарг. Отже, первинною формою реалізації функції обвинувачення є повідомлення особі про підозру. Саме у пред'явленій підозрі формулюється первинне обвинувачення конкретної особи. Під час дослідження процесуального порядку повідомлення про підозру як у вчених, так і у практиків викликає низка питань, що належним чином не врегульовані на законодавчому рівні або є дискусійними.

Процесуальний порядок повідомлення про підозру досліджувався значною кількістю вчених. Так, вказане питання розглядалося у роботах Ю.П. Аленіна, А.О. Боруша, І.В. Гловюк, І.Г. Івасюка, О.В. Капліної, М.Ю. Черкова, Л.В. Юрченко та інших. Безумовно, вказані вчені зробили значний внесок у дослідження інституту підозри у кримінальному провадженні.

Незважаючи на це, повідомлення про підозру як форма первинного обвинувачення було досліджено не в повній мірі та потребує більш ґрунтовного аналізу. Тому метою статті є проведення аналізу випадків та процесуального порядку повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення як форми здійснення первинного обвинувачення.

Підозра – це думка про чию-небудь причетність до чогось негативного, сумнів у чиїй-небудь порядності, чесності, відданості тощо. Підозрювати (підозрівати) – допускати причетність кого-небудь до чогось негативного, сумніватися у порядності, чесності, відданості тощо [1, с.960]. Аналіз зазначених понять дозволяє зробити висновок про зв'язок виникнення підозри з діяльністю сторони обвинувачення, до якої законодавець відносить владних суб'єктів, які передбачені в п.19 ч.1 ст.3 КПК України. З появою підозри починається реалізація функції обвинувачення, оскільки в наявності є первинне обвинувачення. Лише слідчий за погодженням з прокурором чи сам прокурор наділені виключними повноваженнями щодо повідомлення особі про підозру. Таким чином, підозра – це процесуальне рішення прокурора, слідчого за погодженням з прокурором, що ґрунтується на зібраних доказах під час досудового розслідування, та у якому формується припущення щодо причетності конкретної особи до вчинення кримінального правопорушення з повідомленням про це такій особі та з роз'ясненням її прав і обов'язків.

Ю.П. Аленін та І.В. Гловюк, провівши аналіз положень КПК України та наукових джерел, визначають кілька значень категорії «повідомлення про підозру» [2, с.161]: процесуальна діяльність, зміст якої полягає у складанні слідчим або прокурором письмового повідомлення про підозру та його врученні особі відповідно до ст.276–279 КПК України [3, с.241]; процесуальне рішення [4, с.77]; процесуальна дія [5, с. 603]; інститут кримінального процесуального права [4]; етап стадії досудового провадження та форма повідомлення [6, с.10]; етап досудового розслідування [7, с.344]; перший етап формування державного обвинувачення [4, с.78], первинна форма обвинувальної діяльності щодо конкретної особи [8, с.241]. Однак в літературі переважає

© Гринюк В.О., 2017

ISSN 1995-6134

позиція, що повідомлення про підозру є процесуальним рішенням [4, с.77; 9]. Таким чином, можна говорити, що повідомлення про підозру є процесуальним рішенням, прийнятим уповноваженим суб'єктом, яке посвідчує початок здійснення функції обвинувачення та персоніфікації такого обвинувачення.

Результатом прийняття такого процесуального рішення є набуття особою, яка підозрюється у вчиненні злочину, статусу підозрюваного, а отже виникнення для такої особи відповідних прав та обов'язків у кримінальному провадженні. Крім того, з моменту повідомлення особі про підозру між підозрюваним та особою, яка повідомила про підозру виникають кримінально-процесуальні правовідносини.

Акт повідомлення особі про підозру має важливе значення, оскільки він є одним із засобів забезпечення невідворотності відповідальності осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, а в наступному обґрунтована підозра дозволяє суду призначити таким особам справедливе покарання відповідно до характеру і тяжкості вчиненого кримінального правопорушення. Після цього акту процесуальний статус підозрюваної особи погіршується, оскільки слідчий, прокурор набувають права застосовувати до неї заходи забезпечення кримінального провадження. Юридичне значення акту повідомлення особі про підозру полягає також і в тому, що на стадії досудового розслідування настає певний етап, пов'язаний з тим, що в процесі розслідування зібрано достатньо доказів для підозри конкретної особи у вчиненні кримінального правопорушення. Ця підозра вперше чітко сформульована в офіційному документі – письмовому повідомленні про підозру. У ньому слідчий, прокурор викладає висновок про наявність і сутність кримінального діяння, вчиненого конкретною особою [2, с.162–163]. Можна сказати, що акт повідомлення про підозру дає можливість слідчому, прокурору визначитися із подальшими напрямами розслідування, висунути можливі версії та спланувати необхідні слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії. Частина цих слідчих (розшукових) дій буде проводитися по відношенню до конкретної особи для встановлення доказів її причетності до кримінального правопорушення, та підготовки обвинувачення. Інша частина буде проводитись для перевірки інших версій. Але всі вони будуть спрямовані на встановлення об'єктивної істини по справі. Звісно результати проведення таких дій можуть як підтвердити підозру так і спростувати її.

Стаття 276 КПК України передбачає випадки повідомлення про підозру. Так, повідомлення про підозру обов'язково здійснюється у випадках: 1) затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення; 2) обрання до особи одного з передбачених КПК України запобіжних заходів; 3) наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення [9].

Затриманню особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення як підставі для повідомлення особі про підозру присвячено ст.ст.207–213 КПК України. Аналіз цих норм дозволяє зробити висновок, що законодавець виділяє два види затримання (без ухвали слідчого судді, суду): 1) затримання будь-якою особою; 2) затримання уповноваженою службовою особою.

Ч.2 ст.207 КПК України передбачає право кожного затримати без ухвали слідчого судді, суду будь-яку особу: 1) при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення; 2) безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні. Кожен, хто провів затримання але не є уповноваженою на це службовою особою, зобов'язаний негайно доставити затриманого до уповноваженої службової особи або негайно повідомити службовця про затримання та місцезнаходження затриманого.

Ч.1 ст.208 КПК України регламентує право уповноваженої службової особи без ухвали

ISSN 1995-6134

слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачено покарання у виді позбавлення волі, лише у випадках: 1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення; 2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин; 3) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України [9].

Наступна підстава для повідомлення про підозру, а саме – обрання до особи одного з передбачених КПК України запобіжних заходів, видається суперечливою. Адже ст.177 КПК України зазначає, що метою застосування запобіжного заходу є забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам: переховування від правоохоронних органів, знищення доказів, незаконного впливу на учасників процесу та іншого перешкоджання кримінальному провадженню або вчиненню іншого кримінального правопорушення. Підставою застосування запобіжного заходу є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії, передбачені ч.1 ст.177 КПК [9]. Таким чином, суперечливими є положення ст.ст.276 та 177 КПК, адже особі повинно бути повідомлено про підозру у випадку обрання щодо цієї особи одного із запобіжних заходів. Обрати такий запобіжний захід можна при наявності обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення та з метою забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків. Тобто, така особа уже повинна мати статус підозрюваного. Одним із шляхів вирішення вказаного питання є внесення змін до КПК України та з метою усунення протиріч у ст.ст.276 та 177 КПК скасувати п.2 ч.1 ст.276 КПК «Повідомлення про підозру обов'язково здійснюється у випадках обрання до особи одного з передбачених КПК запобіжних заходів».

Останньою підставою для повідомлення про підозру є наявність достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення.

Кримінальне процесуальне законодавство не містить конкретного визначення, які саме докази слід вважати достатніми. Так, Ю.П. Аленін та І.В. Гловюк вказують, що під достатніми доказами стосовно рішення про повідомлення особі про підозру слід розуміти достовірні відомості, зібрані, перевірені і оцінені слідчим, прокурором у встановленому законом порядку, які в своїй сукупності приводять до єдиного висновку, що на даний момент розслідування конкретна особа вчинила кримінальне правопорушення [2, с.163–164]. Однак із цього випливає, що вирішення питання достатності чи недостатності доказів для повідомлення про підозру здійснюється, уповноваженою на це особою.

Так як підозра формулюється у свідомості слідчого та/або прокурора на підставі суб'єктивного переконання, виходячи із зібраних у кримінальному провадженні доказів, то достатні докази для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення – це оцінне поняття [10, с.638]. Це можуть бути показання потерпілих, свідків, документи, протоколи слідчих (розшукових) і негласних (розшукових) дій, висновки ревізій, акти перевірок, висновки експертів, тобто будь-які докази, зібрані в порядку, передбаченому КПК України. У кожному конкретному провадженні питання про достатність доказів для висновку про підозру особи вирішується, виходячи з обставин розслідування, на підставі їх усебічного, повного й неупередженого дослідження [11, с.31].

Підстави повідомлення про підозру є неоднорідними. Можна зробити висновок про

ISSN 1995-6134

можливість їх поділу на дві групи: формальні та юридичні. До формальних підстав повідомлення про підозру відносяться перші дві підстави, передбачені ч.1 ст.276 КПК України. Для них є характерним не пряме, а побічне твердження про причетність особи до вчинення кримінального правопорушення. Формальні підстави для повідомлення про підозру є вторинними, оскільки з'являються в результаті прийняття рішення про затримання особи чи застосування щодо неї запобіжного заходу. Юридичною підставою для повідомлення про підозру є наявність достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення. Зазначена юридична підстава для повідомлення про підозру є прямою, оскільки слідчим, прокурором під час досудового розслідування зібрано достатню кількість доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення. У зазначених посадових осіб склалось внутрішнє переконання, що саме ця конкретна особа підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення [12, с.122–123].

Рішення прокурора або слідчого за погодженням з прокурором щодо повідомлення певній особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення приймається не у вигляді постанови, а оформлюється спеціальним процесуальним документом у формі письмового повідомлення. Воно повинно відповідати вимогам, передбаченим ст.277 КПК України. Таке повідомлення про підозру повинно містити відомості про особу, яка повідомляє про підозру; відомості про особу, якій повідомляється про підозру; відомості про кримінальне провадження, зміст підозри та правову кваліфікацію вчиненого; кроткі відомості про обставини, а також зазначено права підозрюваного та підпис особи, яка повідомила про підозру.

Дискусійним в теорії кримінального процесу завжди було питання про доцільність викладення у повідомленні про підозру доказів, на підставі яких прокурор, слідчий прийняв рішення про притягнення особи до кримінальної відповідальності. Більшість вчених вважають, що вимога вмотивованості рішення означає необхідність обов'язкового наведення в тексті документа доказів, що підтверджують висновки про наявність кримінального правопорушення і винуватості конкретної особи в його вчиненні [13, с.190; 14, с.8]. Нам здається правильною вказана позиція, адже мотивування повідомлення про підозру звернене до сторони захисту, яка, знаючи про наявні докази, буде здатна подати клопотання про ознайомлення з матеріалами у порядку ст.221 КПК України і будувати захист із врахуванням цих доказів. Крім того, оцінку такій обґрунтованості повідомлення на стадії досудового розслідування даватиме сторона обвинувачення, та прийматиме рішення про достатність зібраних доказів для висунення остаточного обвинувачення і можливості його якісного відстоювання перед судом. Тому повідомлення про підозру і повинне мати мотивування зовнішнього характеру.

Після складання письмового повідомлення про підозру, воно повинно бути вручено особі в цей же день. Якщо особа затримана, то письмове повідомлення про підозру їй вручається не пізніше двадцяти чотирьох годин з моменту її затримання. У справах спеціального досудового розслідування щодо злочинів передбачених ч.2 ст.297-1 КПК, якщо вручити письмове повідомлення про підозру неможливо через невстановлення місцезнаходження особи, то повістки про її виклик надсилаються за останнім відомим місцем проживання чи перебування та обов'язково публікуються в засобах масової інформації і на офіційних веб-сайтах органів, що здійснюють досудове розслідування. А копії процесуальних документів, що підлягають врученню підозрюваному, надсилаються захиснику.

Враховуючи викладене вище, можна зробити ряд висновків. По-перше, підозра – це процесуальне рішення прокурора, слідчого за погодженням з прокурором, що ґрунтується на зібраних доказах під час досудового розслідування, та у якому формується припущення щодо причетності конкретної особи до вчинення кримінального правопорушення з повідомленням про це такій особі та з роз'яснен-

ISSN 1995-6134

ням її прав і обов'язків. По-друге, повідомлення про підозру є процесуальним рішенням, прийнятим уповноваженим суб'єктом, яке посвідчує початок здійснення функції обвинувачення та персоніфікації такого обвинувачення. Результатом прийняття такого процесуального рішення є набуття особою, яка підозрюється у вчиненні злочину, статусу підозрюваного, а отже виникнення для такої особи відповідних прав і обов'язків у кримінальному провадженні, та виникнення між неї і особою, яка повідомила про підозру кримінально-процесуальних правовідносин. По-третє, юридичний акт повідомлення особі про підозру є одним із засобів забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності осіб, які вчинили кримінальне правопорушення. Обгрунтована підозра, трансформуючись в подальшому в остаточне обвинувачення, сприяє призначенню таким особам покарання, відповідного вчиненому кримінальному правопорушенню. Таким чином, повідомлення про підозру можна вважати формою здійснення первинного персоніфікованого обвинувачення відносно конкретної особи. По-четверте, повідомлення про підозру і повинне мати мотивування зовнішнього характеру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. иа CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
2. Аленін Ю. П. Повідомлення про підозру: загальна характеристика та проблеми удосконалення / Ю. П. Аленін, І. В. Гловюк // Вісник Південного регіонального центру Нац. акад. правових наук України. – 2014. – № 1. – С. 161–169.
3. Капліна О. В. Підозра у кримінальному провадженні: поняття, ознаки, сутність / О. В. Капліна // Юридичний часопис Нац. акад. внутр. справ. – 2013. – № 1 (5). – С. 238–242.
4. Івасюк І. Г. Інститут «Повідомлення про підозру» нового кримінального процесуального законодавства України / І. Г. Івасюк // Митна справа. – 2013. – № 4 (88). – Ч. 2. – Кн. 2. – С. 74–79.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар / за заг. ред. професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.
6. Іващенко О. В. Інформування учасників кримінального провадження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня. канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / О. В. Іващенко. – Одеса, 2013. – 20 с.
7. Кримінальний процес: підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін. ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. – Х. : Право, 2013. – 824 с.
8. Лобойко Л. М. Кримінальний процес : підручник / Л. М. Лобойко. – К. : Істина, 2014. – 432 с.
9. Кримінальний процесуальний кодекс України : від 13.04.2012 р. // Голос України. – 19.05.2012. – № 90–91.
10. Кримінальний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар : у 2 т. / [О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.] ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – Т. 1. – 2012. – 768 с.
11. Боруш А. О Інститут підозри в кримінальному провадженні: поняття, ознаки та значення / А. О Боруш // Науковий вісник Херсонськ. держ. ун-ту. – 2014. – Вип. 6-1. – Том 4. – С. 29–33.
12. Гринюк В. Окремі питання повідомлення особи про підозру як початок реалізації функції обвинувачення / В. Гринюк // Право України. – 2013. – № 11. – С. 120–126.
13. Лукашевич В. З. Обоснованность обвинения и гарантии прав обвиняемого в стадии предварительного расследования / В. З. Лукашевич // Учен. зап. ЛГУ. – 1956. – № 202. Сер. юрид. науки. – Вып. 8. – С. 190–200.
14. Ляхов Ю. А. Обвиняемый на предварительном следствии в советском уголовном процессе : автореф. дисс. на соискание ученой

ISSN 1995-6134

степени канд. юрид. наук / Ю. А. Ляхов. – Ро- │ стов-на-Дону, 1956. – 19 с.

Гринюк В. О. Повідомлення про підозру як форма здійснення первинного обвинувачення у кримінальному провадженні / В. О. Гринюк // Форум права. – 2017. – № 1. – С. 20–25 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_1_6.pdf

Проведено аналіз поняття «повідомлення про підозру» та запропоновано авторське визначення даного поняття. Визначено, що з моменту повідомлення особі про підозру між слідчим, прокурором та підозрюваним виникають кримінально-процесуальні правовідносини, змістом яких є конкретні права та обов'язки сторін. Проаналізовано випадки та порядок повідомлення про підозру.

***

Гринюк В.А. Уведомление о подозрении как форма осуществления первичного обвинения в уголовном производстве.

Проведен анализ понятия «сообщение о подозрении» и предложено авторское определение данного понятия. Определено, что с момента сообщения лицу о подозрении между следователем, прокурором и подозреваемым возникают уголовно-процессуальные правоотношения, содержанием которых являются конкретные права и обязанности сторон. Проанализированы случаи и порядок сообщения о подозрении.

***

Grinyuk V.A. The Notice of Suspicion as a Form of Implementation of the Primary Charges in Criminal Proceedings

In the article the analysis of the concept of «notice» and proposed a definition of the concept. Determined that since notifying the person of suspicion between the investigators, the Prosecutor and the suspect arise of criminal procedural relations, whose contents are certain rights and obligations of the parties. It was analyzed procedural conditions and procedure for notification of suspicion.

Форум права Ф